

ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

PROSPECTS OF FOREIGN ECONOMIC VECTOR FOR AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT OF THE BLACK SEA REGION

УДК 339.9.01

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-5>**Завгородній А.В.**

к.ф.-м.н., доцент,
завідувач кафедри економіки
та інформаційних технологій
Миколаївський міжрегіональний
інститут розвитку людини
Вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

Скупський Р.М.

д.е.н., професор кафедри
підприємництва, управління
та адміністрування
Миколаївський міжрегіональний
інститут розвитку людини
Вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

Zavorodnii Andrii

Mykolayiv Interregional Institute
for Human Development
Higher Educational Institution
Open International University
for Human Development «Ukraine»

Skupskiy Ruslan

Mykolayiv Interregional Institute
for Human Development
Higher Educational Institution
Open International University
for Human Development «Ukraine»

Активне включення агропромислового комплексу України у світове господарство, залучення до вирішення продовольчих проблем інших регіонів та окремих країн не повинні негативно впливати на забезпечення продовольством нашої країни. Розглянуто основні теоретико-методологічні підходи до формування стратегії діяльності підприємств агропродовольчої сфери, орієнтованої на зростання конкурентоспроможності продукції на світових ринках на базисній основі оцінки динаміки та структури експортно-імпортних операцій. Визначено основні законодавчо визначені принципи зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано динаміку структури експорту продукції агропродовольчої сфери в 2010–2018 рр. Доведено, що процеси здійснення експортно-імпортних операцій тісно взаємопов'язані, у результаті чого відбувається підвищення результативності багатьох фінансово-економічних показників. Для підвищення експортно-імпортного потенціалу України необхідно розробити загальнонаціональну програму розвитку експортно-імпортних операцій агропродовольчого сектору, яка б значно стимулювала ці процеси.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність регіону, експорт, імпорт, динаміка, регіональні зовнішньоекономічні відносини, зовнішньоекономічні зв'язки регіону, географічна структура.

Активное включение агропромышленного комплекса Украины в мировое хозяйство, привлечение к решению продовольственных проблем других регионов и отдельных стран не должны негативно влиять на обеспечение продовольствием нашей страны. Рассмотрены основные теоретико-методологические подходы к формированию стратегии деятельности предприятий агропродовольственной сферы, ориентированной на рост конкурентоспособности продукции на мировых рынках на базисной основе оценки динамики и структуры экспортно-импортных операций. Определены основные законодательные принципы внешнеэкономической деятельности. Проанализирована динамика структуры экспорта продукции агропродовольственной сферы в 2010–2018 гг. Показана динамика структуры импорта продукции агропродовольственной сферы в 2010–2018 гг. Доказано, что процессы осуществления экспортно-импортных операций тесно взаимосвязаны, в результате чего происходит повышение результативности многих финансово-экономических показателей. Определены факторы низкой конкурентоспособности продукции агропромышленной сферы, в том числе по ценовым параметрам.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность региона, экспорт, импорт, динамика, региональные внешнеэкономические отношения, внешнеэкономические связи региона, географическая структура.

Active inclusion of agro-industrial complex of Ukraine in the world economy, involvement in solving food problems of other regions and individual countries should not adversely affect the provision of food in our country, should not lead to deterioration of public health due to lack of necessary and quality, healthy food, should jeopardize the environmental condition of the environment through the use of intensive or even harmful means of cultivation and protection of plants, etc. Thus, the increasing liberalization of foreign trade relations requires the formation of a prudent policy aimed at increasing export volumes and structure on the one hand and protecting the domestic producer through active protectionist measures within the framework of commitments and signed agreements. The purpose of the article. Consideration of the basic theoretical and methodological approaches to the formation of the strategy of activity of agro-food enterprises, focused on increasing the competitiveness of products in world markets on the basis of an assessment of the dynamics and structure of export-import operations. The main legislatively determined principles of foreign economic activity are defined. The dynamics of export structure of agro-food products in 2010-2018 is analyzed. The dynamics of the structure of imports of agricultural products in 2010-2018 is shown. It is proved that the processes of export-import operations are closely interrelated, resulting in many financial and economic indicators being improved. The mechanism of state support and regulation of domestic producers, including through the support of export operations, which should include the use of various forms, methods and methods of legal and economic nature. The factors of low competitiveness of agroindustrial products production, in particular in terms of price parameters, were determined. It is proposed that in order to increase the export-import potential of Ukraine, it is necessary to develop a national program of development of export-import operations of the agro-food sector, which would significantly stimulate these processes.

Key words: foreign economic activity of the region, export, import, dynamics, regional foreign economic relations, foreign economic relations of the region, geographical structure.

Постановка проблеми. Активне включення агропромислового комплексу України у світове господарство, залучення до вирішення продовольчих проблем інших регіонів та окремих країн не повинні негативно впливати на забезпечення продовольством нашої країни, призводити до погіршення здоров'я населення через нестачу

необхідних та якісних здорових харчових продуктів, не повинні піддавати небезпеці екологічний стан довкілля через застосування інтенсивних або ж навіть шкідливих засобів вирощування та захисту рослин тощо. Таким чином, зростаюча лібералізація зовнішніх торговельних відносин потребує формування виваженої відповідної

політики, спрямованої, з одного боку, на зростання обсягів та структури експорту, з іншого – на захист вітчизняного виробника за допомогою активних протекціоністських заходів у рамках прийнятих на себе зобов'язань та підписаних домовленостей, адже лібералізація торгівлі може призвести і до від'ємного ефекту: збільшення потоків імпортованих товарів за низькими цінами спроможне нанести непоправну шкоду вітчизняному бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розроблення та реалізації сучасних стратегій розвитку фірм, компаній переробних галузей АПК широко аналізуються в наукових роботах вітчизняних та іноземних економістів. Серед найбільш значущих робіт – статті О. Амонії, В. Андрійчука, О. Бородіної, П. Гайдуцького, В. Геєця, Р. Зубкова, С. Кваші, Л. Михайлової, Т. Осташко, Б. Пасхавера, О. Павлова, П. Саблука, С. Соколенко Р. Скупського та ін. Разом із тим варто провести аналіз перспектив зовнішньоекономічного вектору розвитку агропродовольчого сектору.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд основних теоретико-методологічних підходів до формування стратегії діяльності підприємств агропродовольчої сфери, орієнтованої на зростання конкурентоспроможності продукції на світових ринках, на базисній основі оцінки динаміки та структури експортно-імпортованих операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність є одним з основних

напрямів господарської діяльності вітчизняних підприємств, вона реалізується значною мірою за межами України через експортні та імпортовані операції, міжнародну виробничу та науково-технічну інтеграцію та кооперацію. Серед основних законодавчо визначених принципів ЗЕД передусім слід назвати такі:

- організація міжнародного обміну результатами праці та природними ресурсами в їх вартісній та матеріальній формах;

- оцінка споживчої вартості продукції на міжнародному ринку проводиться згідно з принципом міжнародного розподілу праці;

- організація міжнародного грошового обігу [5].

За продукцією тваринного походження протягом 2010–2018 рр. ми можемо побачити зменшення питомої ваги в загальному обсязі експорту (з 7,76% до 6,5%).

За продукцією рослинного походження протягом 2010–2018 рр. спостерігається зростання питомої ваги в загальному обсязі експорту (із 40,02% до 53,12%). Максимальна питома вага становила в 2015 р. 54,74%.

За оліями та жирами спостерігається незначне зменшення – з 26,34% до 24,16%. Максимальна питома вага становила 20,60% у 2013 р.

По готових харчових продуктах ми можемо спостерігати значне зниження питомої ваги – з 25,88% у 2010 р. до 16,22% у 2018 р.

Динаміку структури експорту продукції АПК зображено на рис. 1.

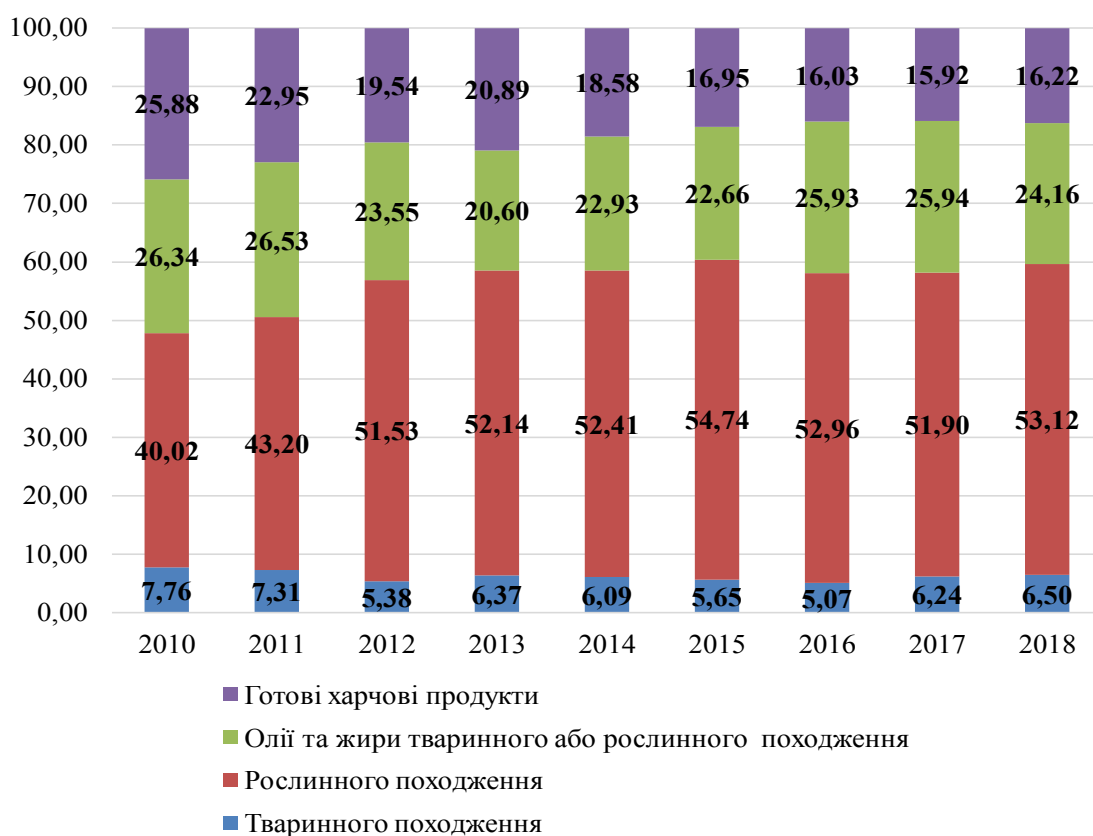

Рис. 1. Динаміка структури експорту продукції АПК у 2010–2018 рр.

Проаналізуємо структуру імпорту. За продукцією тваринного походження протягом 2010–2013 рр. спостерігається поступове зростання питомої ваги в загальному обсязі імпорту (з 21,55% до 23,12%). Із 2014 р. спостерігається зменшення питомої ваги в загальному обсязі імпорту, до 16,1% у 2016 р., а в 2017–2018 рр. питома вага незначно збільшилася, до 18,16%.

За продукцією рослинного походження на протязі 2010–2018 рр. спостерігається поступове зростання питомої ваги в загальному обсязі імпорту (з 27,14% до 30,25%). Найбільша питома вага становила в 2014 р. – 33,53%.

За оліями та жирами спостерігається невелике зменшення – із 7,84% до 5,29%. Найменша питома вага становила 4,93% у 2013 р.

За готовими харчовими продуктами теж спостерігається незначне збільшення – із 43,47% у 2010 р. до 46,30% у 2018 р. Проте найменша питома вага спостерігається в 2013 р. – 39,33%.

Динаміку структури імпорту зображено на рис. 2.

Але далеко не будь-яке підприємство має достатню можливість для виходу на зовнішній ринок. Для цього потрібні спеціальні умови та належна мотивація.

На сучасному етапі розвитку економіки нашої країни у багатьох підприємств харчової промисловості немає можливості забезпечити виконання тих умов виходу на зовнішні ринки, що пов'язані з організаційними та техніко-технологічними, які істотно впливають на рівень якості продукції, яка виробляється.

Виконання даних умов та окремих стимулюючих функцій ЗЕД може призвести до виникнення істотних конкурентних переваг у міжнародному розподілі праці, збільшенні темпів економічного розвитку та вирівнювання витрат виробництва на одиницю виробництва продукції як на вітчизняних, так і на іноземних підприємствах.

Процеси здійснення експортно-імпортних операцій тісно взаємопов'язані, у результаті чого відбувається підвищення результативності багатьох фінансово-економічних показників, рентабельності та прибутковості; окрім того, зростає рівень забезпечення підприємства валютними коштами, а це, своєю чергою, дає можливість для подальшого розвитку за рахунок закупівлі сучасних технологій і новітньої техніки у іноземних партнерів.

Окрім того, участь в експортно-імпортних операціях надає можливість для перегляду структури та асортименту експорту виробленої продукції в бік товарної її форми замість матеріалів та сировини. Але без істотної державної підтримки вітчизняних аграріїв виконання цих намірів неможливе. Механізм державної підтримки та регулювання вітчизняних виробників, у тому числі й через підтримку експортних операцій, має включати застосування різноманітних форм, способів і методів правового та економічного характеру. Державі у цьому разі слід виступати гарантом інвестиційної безпеки, соціально-економічної стабільності для іноземних та вітчизняних інвесторів.

Для того щоб вибрати конкретні вектори розвитку ЗЕД, слід спочатку визначити й проаналізувати

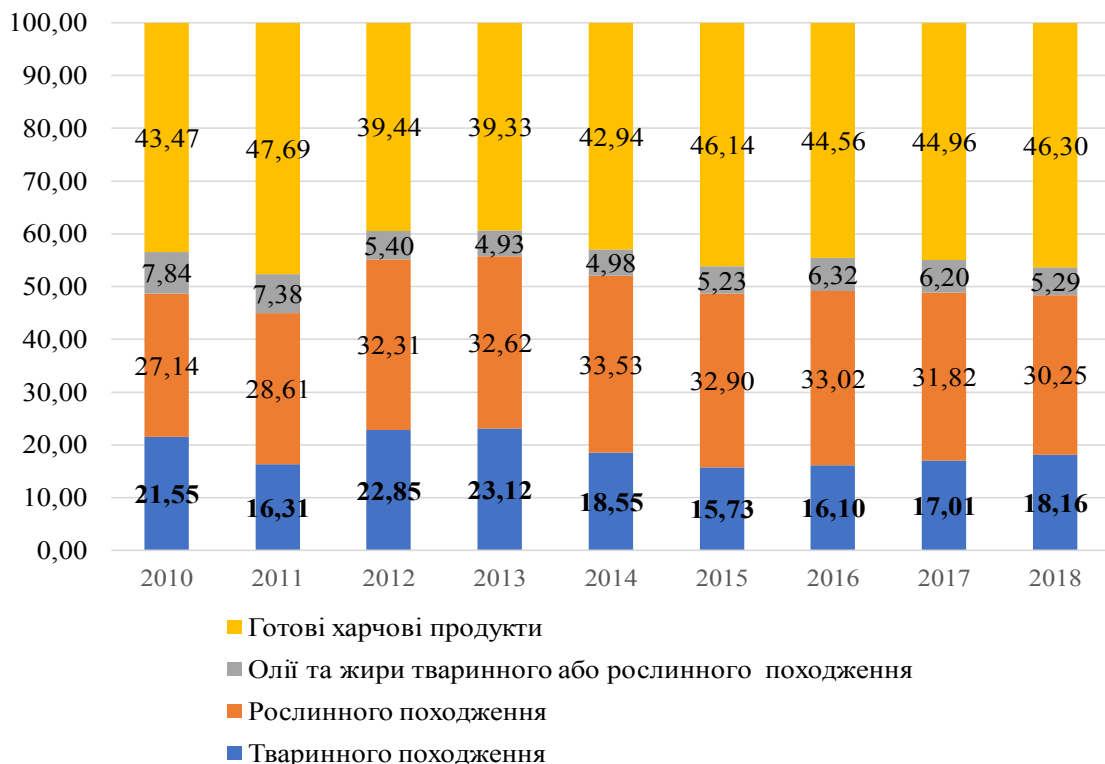

Рис. 2. Динаміка структури імпорту продукції АПК у 2010–2018 рр.

стан експортно-імпортних операцій за окремими географічними напрямками та об'єктами, оцінити місткість окремих міжнародних ринків та ступінь конкуренції на них, дослідити сегмент ринку, що займає виділений вид продукції [4].

Але недостатньо глибоке вивчення особливостей зовнішнього середовища, оцінка місткості ринку країни, особливостей законодавства із зовнішньої торгівлі, а також окремих рис діяльності іноземних партнерів, з якими були підписані угоди, можуть призвести до ризиків великих фінансових та матеріальних утрат. З іншого боку, своєчасне та повне отримання інформації про стан ЗЕД дає широкі можливості окремому підприємству для прийняття ефективного стратегічного рішення про подальший її розвиток.

Постійний розвиток експортних потужностей є головною умовою результативної роботи компанії в динамічному середовищі сучасного ринку. Підходи до аналізу експортного потенціалу відображають різні рівні: держави, регіону, галузі, підприємства [1]. Ми розглядаємо експортний потенціал на рівні підприємств, які безпосередньо створюють матеріальні блага і надають послуги. На всіх інших рівнях створюються умови для ефективного процесу експортних операцій. Слід звернути увагу на експортний потенціал безпосередньо підприємств та їх можливість випускати конкурентоздатну продукцію [2]. Із погляду розвитку агропродовольчого комплексу ми розглядаємо підприємства харчової промисловості, які 80% сировини для виготовлення власної продукції отримують від сільськогосподарських підприємств. Якість виготовленої продукції харчової промисловості напряму залежить від якості отриманої сировини. Тобто необхідна особлива взаємозацікавленість у кінцевому результаті створення конкурентоздатної продукції та можливості її експортувати.

Для цього необхідно впроваджувати новітню техніку і технології виробництва. Зовнішній ринок потребує інноваційних рішень у розвитку агропродовольчого комплексу. Разом із тим в умовах глобалізації зовнішньоекономічних відносин важливо, щоб країни були спроможні до правового регулювання зовнішніх відносин із погляду захисту власних виробників.

Україна як аграрно-індустріальна держава повинна визначити пріоритетні галузі, які суттєво впливатимуть на її конкурентоспроможність. Прагнучі реалізувати геополітичні переваги національної економіки, Україна підвищує увагу до потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу, який може і повинен стати джерелом виходу України на новий рівень розв'язання питань розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Відродження національної економіки потрібно починати з агропромислового комплексу, адже тут – джерело внутрішніх накопичень [7].

Разом із тим низька конкурентоспроможність продукції агропромислової сфери, зокрема й за цінovими параметрами, зумовлена кількома чинниками:

- високою трудомісткістю;
- недостатнім рівнем технічної забезпеченості і механізації переробних галузей;
- недостатньою якістю та високою вартістю сировинних і матеріальних ресурсів для виробництва експортної продукції, що значно підвищує її собівартість.

Також недостатня мотивація у виробництві експортної продукції зумовлена різними організаційно-економічними, бюрократичними, політичними чинниками [4].

Для підвищення експортно-імпортного потенціалу України необхідно розробити загальнонаціональну програму розвитку експортно-імпортних операцій агропродовольчого сектору, яка б значно стимулювала ці процеси.

Проте вже першим кроком для цієї програми стало прийняття в 2017 р. Експортної стратегії України до 2021 р., затвердженої Кабінетом Міністрів України, основними цілями якої буде диверсифікація експорту шляхом підвищення конкурентоздатності малого і середнього бізнесу [3].

Цей документ включає три складники:

- дорожню карту стратегічного розвитку торгівлі і відповідний план дій;
- секторальні та крос-секторальні стратегії;
- синхронізацію всіх стратегій в одному документі.

У рамках Експортної стратегії було затверджено перелік нових перспективних ринків, які зможуть замінити традиційні експортні ринки, доступ до яких ускладнено через політичну ситуацію. Зокрема, було визначено топ-20 ринків, які за умови вибору правильних форм та інструментів роботи з ними здатні показати досить швидкі результати [1].

Також стратегія передбачає визначення найбільш перспективних ринків експорту продукції, на які буде спрямовано першочергові заходи уряду, а також пріоритетні галузі: харчова, інформаційні технології, машинобудівна, аерокосмічна, а також «креативні» галузі.

Для реалізації стратегії планується створення експортно-кредитного агентства, а також інституту торговельних і аграрних аташе в ключових регіонах для зовнішньоекономічної діяльності.

Так, уже сьогодні 278 підприємств мають право експорту агропродовольчої продукції на ринки ЄС, усього планується організувати відносини із 75 країнами світу. Однак необхідно для цього впровадити понад 50 законодавчих, організаційних, освітніх та інноваційних завдань [3].

Реалізація визначеної експортної стратегії розвитку України, у тому числі агропродовольчої сфери, потребує нових підходів, які повинні спиратися на інтенсивність, інвестиційність та інноваційність.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що експортна стратегія розвитку підприємств може ефективно функціонувати і розвиватися в Україні у разі формування певних мотиваційних, економічних, організаційних, правових та соціальних умов, які дають однакову можливість вести експортно-імпорتنі операції малому, середньому і великому бізнесу. Це – механізми державної фінансової підтримки, податкової, інформаційно-консультативної, маркетингової та інших видів підтримки, у тому числі й дипломатичної.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бетлій М.Г., Бородіна О.М. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції. Ужгород : ІВА, 2006. 496 с.
2. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Майбутнє сільського сектору України: від екстрактивного використання до інклюзивного розвитку. *Економіка України*. 2018. № 11–12. С. 104–121.
3. Лопатинський Ю.М., Кифяк В.І. Розвиток аграрного сектору національної економіки на інституційних засадах : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 248 с.
4. Завгородній А.В. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону. *Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 4. С. 234–244.
5. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 89–97.
6. Скупський Р.М., Зубков Р.С. Моніторинг регіональних проблем розвитку інвестиційно-інноваційних процесів. *Вісник ХНАУ*. 2017. Вип. 4. С. 461–472.
7. Третяк Н.М. Фінансування аграрного виробництва як запорука продовольчої безпеки країни. *Фінансовий простір*. 2014. № 4(16). С. 247–252.

REFERENCES:

1. Betlii M. (2006) Ahrarnyi sektor Ukrainy na shliakhu do yevrointehratsii [The agricultural sector of Ukraine towards European integration]. O.M. Borodina (Ed.). Uzhgorod: IVA. (in Ukrainian)
2. Borodina O.M., Prokopa I.V. (2018) Maybutnye sil'skoho sektoru Ukrayiny - vid ekstraktyvnoho vykorystannya do inklyuzyvnoho rozvytku [The future of the rural sector of Ukraine – from extractive use to inclusive development], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11–12, pp. 104–121.
3. Lopatyns'kyj Yu.M., Kyfiak V.I. (2014) Rozvytok ahrarnoho sektora natsional'noi ekonomiky na instytutsijnykh zasadakh [Development of the agrarian sector of the national economy on an institutional basis], *Chernivets'kyj nats. un-t, Chernivtsi, Ukraine*.
4. Zavorodnii A.V. (2018) Tendenciji rozvytku zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti Prychornomors'koghoh reghionu. [Trends in the development of foreign economic activity of the Black Sea region] *KhNAU Bulletin. Collection of scientific works*. vol. 4, pp. 234–244.
5. Pavlov O.I. (2014) Ahropodovol'cha sfera Ukrayiny yak ob'yekt natsional'noyi bezpeky [Agri-food sector of Ukraine as an object of national security], *The economy of agro-industrial complex*, vol. 2, pp. 89–97.
6. Skupsky R.M., Zubkov R.S. (2017) Monitoryngh reghionalnykh problem rozvytku investycijno-innovacijnykh procesiv [Monitoring of regional problems of development of investment and innovation processes] *KhNAU Bulletin. Collection of scientific works*. vol. 4, pp. 461–472.
7. Tretiak N.M. (2014) Finansuvannia ahrarnoho vyrobnytstva yak zaporuka prodovolchoi bezpeky krainy [Financing agricultural production as a pledge of food security of the country], *Finansovyj prostir*, vol. 4(16), pp. 247–252.